

SVI NAŠI IMAGINARNI MUZEJI

ŽARKA VUJIĆ

Razmišljati o muzejskim predmetima u ovim vremenima sveopće ljudske ugroženosti na našim prostorima gotovo se u prvi tren činilo nemoralnim. No, profesionalno i ljudsko uvjerenje da su upravo oni, pohranjeni u muzejima, galerijama ili memorijalnim kompleksima, dokazi našeg postojanja i stvaranja, zapravo sam naš život, ponukalo me na ovaj kratak zapis posvećen prvenstveno onim muzejskim ustanovama koje se nalaze na okupiranom području Republike Hrvatske (o kojima posjedujemo tek štire podatke, ponajčešće iz srbijanskog tiska ili televizije) i onima koje su prvi put u svom postojanju morale spremirati ili evakuirati svoje muzejsko "blago".

U tom popisu muzeja koje više nemamo¹, od cavtatske Zbirke Baltazara Bogišića i Zbirke slika Vlaha Bukovca – o čijoj sudbini doslovce ne postoji ni jedan jedini zabilježen podatak, preko lokalnih muzeja u Benkovcu, Obrovcu i Drnišu do potpuno razrušene i opljačkane spomen-kuće obitelji Ribar u Vukmaniću kraj Karlovca, osobito se tragičnim doima slučaj vukovarskih muzejskih ustanova i Muzeja u Iloku. Poslije gologote i pada grada Vukovara u studenom 1991. godine u ruke neprijatelja, a pod direktni patronat Ministarstva za kulturu Republike Srbije, došli su Povijesni i Gradski muzej, te memorijalni muzej nobelovca Lavoslava Ružičke i Bauerova kolekcija umjetnina. Samo ova posljednja zbirka brojila je točno 1357 umjetničkih djela koja su, onako kako smo ih percipirali prije tri godine na izložbi zbirke u sklopu ciklusa "Sabiračima i donatorima u čast" u Muzejskom prostoru, bila svojevrsan pregled hrvatskoga slikarstva i kiparstva 19. i 20. stoljeća. Te umjetnine, kao i trideset tisuća predmeta Gradskog muzeja s istaknutim artefaktima podunavskih kultura (osobito vučedolske), više ne posjedujemo. Sam donator i osnivač Galerije umjetnina u Vukovaru, kojoj je kao i svim njegovim muzejskim ustanovama (primjerice, Gipsoteci ili Muzejskom dokumentacionom centru) pripadao i bogat arhiv, dr. Antun Bauer ima još snage da prati i prikuplja informacije o sudbini svoje zbirke. Među posljednjima je i informacija da je više od četiri stotine slika prevezeno u Novi Sad kako bi se "zaštitile i restaurirale". Jedan od malih zloduha prošlosti govori da su na I kongresu muzejskih radnika Kraljevine Jugoslavije 1928. godine u Beogradu muzealci iz Hrvatske na čelu s dr. Hoffilerom uspjeli prosvjedom zadržati nadzor nad starinama Srijema (jer su ih jedino oni istraživali i

održavali)². Danas kao da se to beogradsko muzejsko područje³ želi proširiti sve do srca Slavonije. A zavičajni mu je muzej grada Iloka, grada po čijoj je karakterističnoj kući najvećim dijelom Bollé projektirao naš izložbeni paviljon u Trstu 1882. godine⁴, već pripao. Prema navodima spomenute publikacije o razorenim muzejima u Hrvatskoj, muzejski su predmeti neposredno pred egzodus građanstva selekcionirani, a oni najvredniji spremljeni su u deset metalnih kovčega očekujući evakuaciju. Iločani, protjerani iz grada 17. listopada 1991., jednako kao što nisu smjeli ponijeti ništa do golih života (a i oni su sramno bili izvrgnuti pretresu i detekciji), nisu smjeli iznijeti ni tisućljetne dokaze pripadnosti zapadnoj civilizaciji. "Since then there has been no information available of the condition of the museum and the items stored in it".⁵ Pridodamo li ovim potresnim riječima i snimke rasutih umjetničkih djela po podu franjevačkog samostana u Osijeku, ili snimke spaljene vinkovačke biblioteke u kojoj se krio znatan broj rijetkih starih knjiga, stvorit ćemo djelomičnu sliku kulturocida na tlu Hrvatske. Pritom, htijući to ili ne, uvijek zamišljam obličje i način razmišljanja onih koji to čine, a jednako tako iskušavam sebe u mogućim sličnim situacijama. I gnušam se.

No, ako je oštećena Meštrovićeva skulptura "Sjećanje II" u srcu Zagreba, ako su oluđene dragocjene umjetnine iz zbirke Antuna i Antonije Bauer u Vukovaru, je li time razoreno i naše zajedničko pamćenje? Je li se ono doista krilo samo u originalnim i autentičnim muzejskim predmetima koje su nam oduzeli, ili je još među nama, zapreteno u simbolima i idejama? Nakon pažljiva promišljanja, samo dijelom u duhu suvremenih muzeoloških postavki, a ponajviše na tragu emotivnog promatrača naših ratnih zbivanja, usudujem se ustvrditi da je ipak riječ o onom drugom. Posjedovanje originalnih umjetnina nedvojbeno je značilo, i još uvijek u našem zapadnom svijetu znači, moć. Iz te volje za moći popunjavao se u Napoleonovim osvajanjima i pariški Louvre, a grandomansko fašističko gomilanje umjetnina svojedobno je opisano (senzacija!) u seriji članaka i u beogradskoj "Politici"⁶. No, moć i snagu sjećanja i pamćenja još posjedujemo mi, a ne oni – novi (možda ipak privremeni) vlasnici naše baštine. Ponavljam, na to me je s jedne strane navela muzeologija koja je u posljednja dva desetljeća okrenuta prije svega muzejskim predmetima kao nosiocima brojnih oblika

Radauš Vanja, Portret dr. Bauera, bronca, vis. 38/ Zbirka Bauer, Vukovar
(autor fotografije: Luka Mjeda, presnimka: Krešo Tadić)

*Za razliku
od ovog portreta,
donator je
među nama*

informacija, a s druge strane bili su to ljudski signali iz moje neposredne okoline. Posebno me ohrabrilu petogodišnje dijete, koje nikada nije vidjelo izloženu autentičnu Vučedolsku golubicu u zagrebačkom Arheološkom muzeju (a kamoli da bi je u tradicionalnoj muzejskoj kući smjelo dodirnuti!), a prepoznalo je njezin karakterističan oblik i naglašenu taktilnost na nesavršenu gipsanom odljevu, i potom na reprodukcijama i starim značkama. U tom trenutku učinilo mi se da ćemo i mi moći usvojiti, zapamtiti i ponositi se bilo kojim muzejskim predmetom koji su nam fizički otuđili. "Ovdje i sada" originala tvori pojam njegove autentičnosti", napisao je Walter Benjamin⁷, no ako naši neprijatelji posjeduju to parafrazirano "ondje i sada" - da li mogu tu, benjaminovski rečeno, auru predmeta uopće pročitati i osjetiti? André Chastel imao je snage da označi riječi poput *p r i v r ž e n o s t* ili *l j u b a v* kao one bez kojih "ni jedan element baštine nema smisla"⁸. Zašto bi to nama, u tragičnoj ulozi žrtve kojoj se nastoji oduzeti sve, pa i sjećanje, bilo nedopustivo? Napokon, osim ekskluzivne vrijednosti originala, postoje i ostali slojevi umjetnine ili starine koji će nam nastaviti govoriti i s dobrih fotografija predmeta ili slučajno sačuvanih odljeva i kopija. A da i ne govorimo o snazi konteksta koji, pažljivo predočen, može upravo uputiti na autentično djelo kojega nema. Samo treba pronaći one najpodobnije načine komunikacije i prezentacije. Prvi sam dobar korak uočila na izložbi postavljenoj u auli Filozofskog fakulteta, a koju su pod naslovom "Arheologija i rat" oblikovali nastavnici i znanstvenici Odsjeka za arheologiju. Podsjećanje na arheološke lokalitete i na zauzetim teritorijima i na prvim obrambenim linijama postignuto je fotografijama, kartama, originalnim artefaktima iz zagrebačkih zbirki koji su zapravo bili zastupnici predmeta pronađenih na tim lokalitetima, te lucidno odabranim simbolima poput praznog streljiva ili tenkova-igrački. Upravo ta metoda asocijacije nudi beskrajne mogućnosti za maštovit i ujedno cjelovit muzejski izričaj i bez originalnih muzejskih predmeta. Duboko vjerujem da će arhitekt Željko Kovačić biti spreman ostvariti svoj projekt Arheološkog parka i Muzeja vučedolske kulture⁹, pa i ako se dogodi da se na samo nalazište zadugo neće moći stupiti. Kao jedan od mogućih djelotvornih izložbenih događaja mogao bi se pokazati i onaj koji bi iskoristio slikovni materijal (dobre fotografije) pripremljen za već spomenutu izložbu "Zbirka Bauer". Ukazivanjem na ono što više nemamo i objašnjavanjem pravog značenja onoga što je otuđeno u odnosu na razvoj hrvatske umjetnosti u posljednja dva stoljeća (a koji se može prikazati umjetninama iz zagrebačkih muzeja) stvorio bi se svojevrstan višeznačni negativ već videne izložbe. A koliko bi nam pamćenje tek olakšalo da smo pravodobno mogli dokumentirati izgubljenu muzejsku građu na novim medijima, poput mikrofilma, diskete, pa i optičkog diska (zašto ne?)!

Knjižnica u Vinkovcima (presnimka fotografije objavljene u "Glasu Slavonije" 5.10.1991.)

Jedna od brojnih slika kulturocida u Hrvatskoj

No, kako je to nešto što nismo učinili (osim mikrofilmiranja inventarnih knjiga), potpuno je neupotrebljivo za rekonstruiranje ovoga našeg "sada i ovdje". Napokon, iskoristimo nesreću što nas je zatekla i lišimo se zapadnih bolesti poput gomilanja muzejskih predmeta ili poklonstva skupom i rijetkom originalu. "Ne zgrčite sebi blago na zemlji, gdje ga moljac i rđa nagrizaju i gdje kradljivci potkapaju i krađu", zapisano je u Markovu evanđelju¹⁰. Oduvijek mi se činilo, kad bismo ostranili sloj vjerske poruke iz čitavog toga pasusa, da bismo pronašli u njemu rješenje ili bar smjer rješenja problema kolekcioniranja u mnogim velikim muzejskim kućama, primjerice poput Smithsoniana kojega muče stotine tisuća muzejskih predmeta.

Nisam vjerovala da ću iste riječi, ali kao riječi utjehe, moći upotrijebiti i u hrvatskoj opustošenoj muzejskoj stvarnosti.

Danas vjerujem.

28.04.1992.

- ¹ Svi podaci o uništenju muzeja i galerija navedeni su iz publikacije Ministarstva za prosvjetu i kulturu Hrvatske "The Destruction of Museums and Galleries in Croatia During the 1991 War".
- ² Kongres predstavnika muzeja iz čitave države: Prijedlog da Srijem podpadne pod beogradski muzej. *Obzor*, br. 13, 1928., str. 5.
- ³ Cijela je Kraljevina bila podijeljena na šest takvih muzejskih jedinica, formiranih oko najvećih gradova u zemlji.
- ⁴ Olga Maruševski, Iso Kršnjavi kao graditelj, *Društvo povjesničara umjetnosti Zagreb*, 1986., str. 96.
- ⁵ Navedena publikacija, str. 22.
- ⁶ Feljton pod naslovom "Veliki diktator i umetnost" izlazio je u "Politici" u tijeku ožujka 1984. godine.
- ⁷ Walter Benjamin, Estetički ogleđi: Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije, *Školska knjiga*, Zagreb, 1986., str. 128.
- ⁸ André Chastel, *Pojam baštine, Pogledi*, br. 3-4, 1988., str. 722.
- ⁹ Projekt je kratko opisan u članku: Željko Kovačić, *Muzejski postav iz kuta arhitekta. Informatica museologica*, br. 1/2, 1989., str. 29-31.
- ¹⁰ Novi zavjet. *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1973., str. 17.